

"Zakon Ukrainy «Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini» vid 21.05.1997 № 280/97-VR [Law of Ukraine "On Local Self-Government in Ukraine" dated 21.05.1997 № 280/97-VR]". <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%FO>

"Zakon Ukrainy «Pro derzhavni sotsialni standarty ta derzhavni sotsialni harantii» vid 05.10.2000 № 2017 – III. [Law of Ukraine "On state social standards and state social guarantees" from 5.10.2000 № 2017-III]". <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2017-14>

Zakon Ukrainy «Pro zahalnoderzhavnu prohramu formuvannia natsionalnoi ekolohichnoi merezhi Ukrainy na 2000 – 2015 roky» vid 21.09.2000 roku № 1989-II [Law of Ukraine "On the National Program of National Ecological Network of Ukraine for 2000 – 2015 years" from 21.09.2000 № 1989-II]". <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1989-14>

"Zakon Ukrainy «Pro planuvannia i zabudovu terytoriy» vid 20.04.2000 roku № 1699-III [Law of Ukraine "On the Planning and Development" of 20.04.2000, № 1699-III]". <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1699-14>

"Zakon Ukrainy «Pro derzhavne prohnozuvannia ta rozroblennia prohram ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku Ukrainy» vid 23.03.2000 № 1602-III [Law of Ukraine "On State Forecasting and developing programs for economic and social

development of Ukraine" dated 23.03.2000 № 1602-III]". <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1602-14>

Postanova VRU «Pro Kontseptsiuu staloho rozvytku naselenykh punktiv» vid 24.12.1999 roku № 1359-XIV [Parliament Resolution "On the Concept of sustainable human settlements" from 24.12.1999, № 1359-XIV]". <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1359-14>

Kontseptsiia derzhavnoi rehionalnoi polityky [The concept of regional policy]". <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=341%2F2001>

"Postanova KМУ «Pro Osnovni napriamy zabezpechennia kompleksnoho rozvytku malykh monofunktionalnykh mist» vid 17.03.2000 roku № 521 [Order "The Principles of ensuring integrated development of small monofunctional cities" from 17.03.2000, № 521]". <http://uazakon.com/document/spart46/inx46296.htm>

"Nakaz Ministerstva ekonomiky ta z pytan ievropeyskoi intehratsii vid 29.07.2002 № 224 [Order of the Ministry of Economy and European Integration of 29.07.2002 № 224]". <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.322.0>

Научный руководитель – канд. экон. наук, доцент, старший научный сотрудник НИС ИПР НАН Украины
Губарева И. О.

УДК 330.59

ДОСВІД ОКРЕМИХ КРАЇН У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

ТРЕТЯК В. П.

УДК 330.59

Третяк В. П. Досвід окремих країн у вирішенні проблем людського розвитку

У статті розглядаються методичні підходи до визначення концепції людського розвитку як чинника формування людського капіталу та основи економічного зростання у цілому. З метою знайдення пріоритетних шляхів розвитку людського потенціалу в Україні здійснено аналіз кожного з трьох основних його блоків: рівень життя, оцінений через валовий національний дохід (ВНД) на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС) у доларах США; рівень грамотності населення країни (середня кількість років, витрачених на навчання) і очікувана тривалість навчання; очікувана тривалість життя – оцінює довголіття. Запропоновано інституційні та програмні заходи щодо людського розвитку.

Ключові слова: людський розвиток, рівень життя, рівень грамотності, тривалість життя.

Рис.: 1. **Табл.:** 4. **Бібл.:** 25.

Третяк Вікторія Павлівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та менеджменту, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (пл. Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: tvp65@bk.ru

УДК 330.59

Третяк В. П. Опыт отдельных стран в решении проблем человеческого развития

В статье рассматриваются методические подходы к определению концепции человеческого развития как фактора формирования человеческого капитала и основы экономического роста в целом. С целью нахождения приоритетных путей развития человеческого потенциала в Украине проведен анализ каждого из трех основных его блоков: уровень жизни, оценен через валовой национальный доход (ВНД) на душу населения по паритету покупательной способности (ППС) в долларах США; уровень грамотности населения страны (среднее количество лет, потраченных на учебу) и ожидаемая длительность учебы; ожидаемая продолжительность жизни – оценивает долголетие. Предложены институциональные и программные мероприятия относительно человеческого развития.

Ключевые слова: человеческое развитие, уровень жизни, уровень грамотности, продолжительность жизни.

Рис.: 1. **Табл.:** 4. **Библ.:** 25.

Третяк Вікторія Павлівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та менеджменту, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (пл. Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)
E-mail: tvp65@bk.ru

UDC 330.59

Tretyak V. P. Experience of individual countries in solution of problems of human development

The article considers methodical approaches to definition of the concept of human development as a factor of formation of human capital and basics of economic development in general. Bearing in mind identification of priority ways of development of human potential in Ukraine, it conducts analysis of each of its three main blocks: living standards, assessed through gross national income per capita by the parity of purchasing capacity in US Dollars; literacy rate of the country population (average number of years spent on education) and expected duration of education; life expectancy – it assesses longevity. The article offers institutional and programme measures with respect to human development.

Key words: human development, living standards, literacy rate, life expectancy.
Pic.: 1. **Tabl.:** 4. **Bibl.:** 25.

Tretyak Victorya P. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor of the Department of Economics and Management, V. N. Karazin Kharkiv National University (pl. Svobody, 4, Kharkiv, 61022, Ukraine)
E-mail: tvp65@bk.ru

Формування в Україні ринкового середовища та загострення міжнародної конкурентної боротьби вимагають впровадження нових підходів до зростання вітчизняної економіки. Перехід розвинутих держав до економіки знань – основи інноваційного розвитку – дає підстави стверджувати, що резервом ефективного довгострокового розвитку нашої держави на сучасному етапі стане визнання теорії людського розвитку і запровадження її провідних положень у практику ринкових перетворень.

Концепція людського розвитку, як особлива теоретична система й орієнтована на практику державного управління методологія, виходить з визнання неможливості звести суспільний прогрес до зростання грошового доходу чи примноження матеріального багатства. Ми дотримуємося думки О. А. Грішньої [8, с. 81 – 83] стосовно того, що людський розвиток визначається як процес зростання людських можливостей, що забезпечується реалізацією трьох ключових можливостей для людини: прожити довге й здорове життя; набути, розширювати й оновлювати знання; мати доступ до засобів існування, що забезпечують гідний рівень життя.

Опрацювання літературних джерел за темою дослідження [5, 6, 7] дозволяє говорити про те, що людський розвиток є чинником формування людського капіталу та основою економічного зростання у цілому. Уже сьогодні людський капітал у середньому складає дві третини національного багатства країн світу. Так, у США і Китаї вартість людського капіталу дорівнює 77% національного багатства, у країнах «сімки» – 78%, в Японії – 80%, в Україні – лише 50% національного багатства.

Для вимірювання якості людського розвитку у світовій практиці застосовується Індекс людського розвитку (ІЛР) або Індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП). ІЛР є стандартним інструментом при загальному порівнянні рівня життя різних країн і регіонів. Він з 1990 року публікується в рамках Програми розвитку ООН у «Звітах про розвиток людини. Реальне багатство народів». ІЛР базується на дванадцяти блоках соціально-економічної статистики, основними серед яких є:

- ✦ рівень життя, оцінений через валовий національний дохід (ВНД) на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС) у доларах США;
- ✦ рівень грамотності населення країни (середня кількість років, витрачених на навчання) і очікувана тривалість навчання;
- ✦ очікувана тривалість життя – оцінює довголіття.

Для аналізу та прогнозу розвитку того чи іншого регіону також використовують такі показники, як: кількість дітей, що закінчили 5 класів; коефіцієнт дитячої смертності; зареєстрований рівень материнської смертності; витрати на освіту; кількість користувачів системи Інтернет; наявність магістральних телефонних ліній; середньорічне відхилення індексу споживчих цін; рівень економічної активності жінок; зайнятість населення за галузями економіки (сільське господарство, промисловість, сфера послуг); індекс бідності населення; витрати на охорону здоров'я; кількість населення, що проживає за межею бідності [8, с. 83 – 85].

Наголосимо, що ІЛР добре узгоджується з показниками національної безпеки, інвестиційного потенціалу і конкурентоспроможності економіки.

Проведене дослідження показало, що у 2011 р. Україна посіла 76 місце з 187 країн у рейтингу індексу людського розвитку Організації об'єднаних націй (ООН) та увійшла до групи країн з високим рівнем людського розвитку (48 – 94 місця).

Перші два місця в ІЛР, як і раніше, займають Норвегія (0,943 пунктів) і Австралія (0,929 пунктів), на третю позицію увійшла Голландія. Попередній бронзовий призер – Нова Зеландія – опустилася відразу на 5-те місце, пропустивши США. У десятку увійшли також Канада, Ірландія, Ліхтенштейн, Німеччина і Швеція.

Ізраїль зайняв 17-е місце, Польща – 39-е. 65, 66, 68 – відповідно Білорусія, Росія і Казахстан. В оточенні України – Грузія (75) і Маврикій (77). Останні місця в індексі займають Нігер і Демократична Республіка Конго (0,286 пункту).

У Доповіді про людський розвиток 2011 р. [15] зазначено, що очікувана тривалість життя в сучасній Україні складає 68,5 років. Середня тривалість навчання дорівнює 11,3 років. Рівень життя складає 6,175 тис. дол. США на одну особу. Рівень грамотності дорослого населення становить 99,7%. Значення ІЛР України за 2011 рік становить 0,729 пунктів.

Відзначимо, що лідерське положення за ІЛР з 1990 по 2011 рр. займали всього чотири країни: по два рази Японія (1991 і 1993 рр.) і Ісландія (2007 і 2008 рр.), дев'ять разів Канада (1990, 1992, 1994 – 2000 рр.) і дев'ять разів Норвегія (2001 – 2006 та 2009 – 2011 рр.).

Зметою людського розвитку в Україні вже зроблено певні кроки. Так, було прийнято «Стратегію демографічного розвитку України на 2006 – 2015 роки», яка покликана сприяти природному відтворенню та збільшенню кількості та якості населення в Україні. Крім того, здійснюється громадське обговорення проекту Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної програми «Здорова дитина на 2008 – 2017 роки».

Разом з тим, у нашій державі процес людського розвитку має слабку динаміку. Заходи, спрямовані на нарощування людського потенціалу, мають фрагментарний характер, питання якості життя досі не визнано пріоритетом соціально-економічного розвитку.

На наш погляд, стримування в Україні процесів людського розвитку може призвести до значного загострення таких соціально-економічних проблем, як:

- ✦ погіршення якісних характеристик відтворення населення (насамперед здоров'я) і різке зниження конкурентоспроможності вітчизняного трудового капіталу;
- ✦ посилення гендерної нерівності, фемінізація бідності та безробіття;
- ✦ знецінення інвестицій в освіту тощо.

З метою знайдення пріоритетних шляхів розвитку людського потенціалу в Україні здійснимо аналіз кожного з трьох основних його блоків на міждержавному рівні та звернемося до досвіду країн, що досягли найбільш високих результатів за цими блоками.

Перший блок соціально-економічної статистики щодо людського розвитку – рівень життя, оцінений через валовий національний дохід (ВНД) на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС) у доларах США.

В Україні цей показник є дуже низьким і дорівнює 6175 дол. США. Наприклад, у Китаї він становить 44805 дол. США, в США – 4317 дол. США, у Німеччині – 34854 дол. США, в Австрії – 35719 дол. США, у Сінгапурі – 52569 дол. США, у Білоруській Республіці – 13439 дол. США, в Росії – 14561 дол. США.

Відзначимо, що відповідно до методології Світового банку ВНД на душу населення є високим, якщо він становить від 12276 дол. США, середнім – від 3976 до 12275 дол. США і низьким – до 3976 дол. США.

Таким чином, Україна у 2011 р. характеризувалася середнім рівнем цього показника та стояла приблизно на одному рівні з Кубою (5416 дол. США), Гренадою (6982 дол. США), Боснією і Герцеговиною (7664 дол. США), Колумбією (6487 дол. США) і Тунісом (7281 дол. США).

Об'єктивним підґрунтям підвищення ВНД на душу населення, ефективного зростання та впевненого оздоровлення економіки в розвинутих країнах є насамперед підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств. Дослідження питання конкурентоспроможності [19] показало, що за індексом глобальної конкурентоспроможності у 2011 – 2012 рр. Україна зайняла 82 місце (4,00%), що на 7 пунктів вище за попередній рік. Росія посіла 66 сходинку, Польща – 41, Гонконг – 11, Японія – 9, Німеччина – 6, США – 5, Сінгапур – 2 і Швейцарія – 1 сходинку.

На нашу думку, підвищення конкурентоспроможності у першу чергу залежить від ступеня економічної свободи, що є закріпленою у державі на законодавчому рівні. Це підтверджує і значний рівень кореляції цих показників. За даними дослідницького центру Heritage Foundation [19], у 2011 р. Сінгапур посів друге місце у світі за Індексом економічної свободи (87,2%), Швейцарія – 5 (81,9%), Гонконг – 1 (89,7%) місце. Україна зайняла лише 164 місце, або 45,8%, що є найменшим показником за останні одинадцять років. Відзначимо, що з 2005 р. наша держава розпочала стійкий рух назад. Проте навіть найкращий результат України (55,8%), якого вона досягла у 2005 р., був нижчим на 3,8% за середньосвітове значення – 59,6% (рис. 1).

Незважаючи на наявність в Україні великих обсягів природних ресурсів (орної землі та цінних природних копалин), сприятливе економіко-географічне розташування (у тому числі щодо міжнародних транспортних коридорів) і дешеву робочу силу – ключові фактори, що надають державі переваги стосовно майбутнього розвитку – зазначене вище положення дозволяє говорити про необхідність створення сприятливих умов для розвитку підприємницького середовища у нашій державі.

Дослідження світового досвіду підвищення конкурентоспроможності та рівня ВНД на душу населення показав, що найбільш цікавим для України може бути досвід Сінгапуру. Незважаючи на те, що Сінгапур не входить у двадцятку країн світу за розміром ВВП, його економіка динамічно розвивається. Сучасний Сінгапур є одним зі світових ділових центрів з розвинутою інфраструктурою, політичною стабільністю та відкритою політикою щодо підприємництва. У Звіті щодо конкурентоспроможності Світового економічного форуму за 2009 р. економіку Сінгапуру було визнано найбільш конкурентоспроможною у світі. Сьогодні у Сінгапурі мають свої офіси понад 7000 багатонаціональних компаній та 100 000 малих і середніх підприємств, багато з яких є базовими для здійснення регіональної ділової активності та просування на динамічні азійські ринки [2, 14].

Опрацювання джерел економічної літератури [14, 20] дозволило виділити такі аспекти підвищення підприємницької активності в Сінгапурі, що є доцільними для розвитку у нашій державі:

1. Правове підґрунтя щодо розвитку економіки й промисловості країни. Закони Сінгапуру містять чіткі ефективні правила, розраховані на простоту організації та діяльності бізнес-структур. У зв'язку з цим відсутніми є бюрократичні затримки і корупція. Реєстрація бізнесу займає всього один-два дні. Усі процедури є автоматизованими – більшість дій здійснюється в електронному вигляді через Інтернет.

2. Міжнародне співробітництво. У Сінгапурі відсутні обмеження щодо відкриття та ведення бізнесу іноземцями. Уся інформація про банківські операції компанії є конфіденційною.

3. Ліберальна імміграційна політика. Для іноземців, що бажають переїхати в Сінгапур для керування своїм бізнесом, а також для бізнесменів, які планують найняти іноземних працівників, є можливість одержання робочої візи. З метою забезпечення безперервного

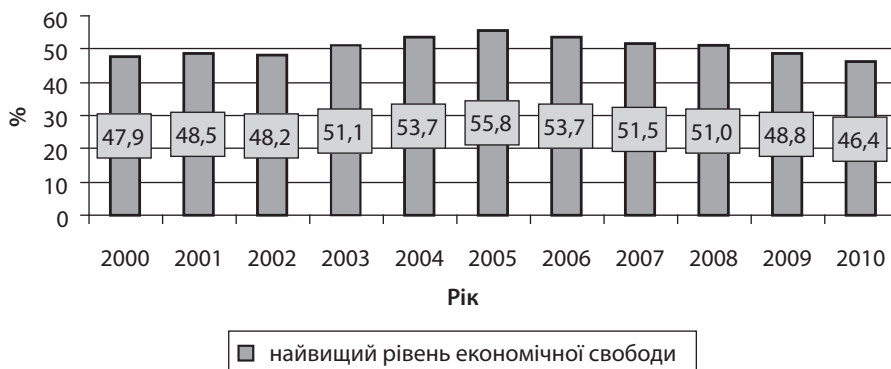

Рис. 1. Динаміка індексу економічної свободи в Україні за період 2000 – 2010 рр.

економічного зростання країна залучає кошовну роботу та прагне стати всесвітнім ринком талантів. Іноземним професіоналам нескладно одержати статус постійного резидента в Сінгапурі, після чого їм стають доступними багато переваг. Як по робочій візі, так і в статусі постійного резидента іммігранти можуть привозити із собою в Сінгапур членів своєї родини.

4. Податкова політика. Держава регулює різні варіанти фінансової підтримки для різних типів компаній: для нового, дрібного, великого бізнесу, а також для міжнародних компаній, що бажають розмістити в Сінгапурі свої представництва або штаб-квартири.

Податкові ставки в Сінгапурі є одними з найнижчих у світі. Більшість нових компаній підпадає під дію режиму звільнення від податків, при якому перші три роки існування підприємство повністю звільняється від податку з перших 100 000 сінгапурських доларів, а з наступних 200 000 сінгапурських доларів податком обкладається лише половина. Загальна ставка корпоративного податку дорівнює 17%. Відзначимо, що в Сінгапурі діє система однократного оподаткування прибутку, яка передбачає, що з прибутку платиться тільки один податок – корпоративний, і після цього дивіденди, виплачувані акціонерам, уже не обкладаються податком.

Привабливими є Податок на доходи фізичних осіб та GST (*Goods and Services Tax*, аналог ПДВ). Так, перший починається з 0% і піднімається до 20% у відношенні прибутку більше 320 000 сінгапурських доларів. Другий стягується по ставці 7%, що набагато нижче середнього рівня по усьому світу й навіть по азіатському регіону.

Другий блок соціально-економічної статистики щодо людського розвитку – рівень грамотності населення країни (середня кількість років, витрачених на навчання) і очікувана тривалість навчання.

Згідно з Доповіддю «Цілі розвитку тисячоліття: Україна – 2010» [16] розвиток освіти в Україні за останнє

десятиріччя демонструє позитивну динаміку. Так, чистий показник охоплення дітей повною загальною середньою освітою збільшився за період 2001 – 2011 рр. з 98,1 до 99,8%, чистий показник охоплення вищою освітою осіб віком від 17 до 22 років – з 32,5 до 52,0%. За період 2002 – 2011 рр. чистий показник охоплення освітою у дошкільних навчальних закладах дітей 3 – 5 років, які проживають у міських поселеннях, зріс з 79,5 до 91,0%, чистий показник охоплення освітою у дошкільних навчальних закладах дітей 3 – 5 років, які проживають у сільській місцевості, – з 27,5 до 52,0% (табл. 1).

Наведені вище статистичні дані свідчать про високий освітній рівень в Україні. Саме за рахунок освітньої складової в концепції людського розвитку наша держава знаходиться в групі країн з високим ІАР. Разом із тим, рейтинги в щорічних Звітах щодо глобальної конкурентоспроможності Світового Економічного Форуму в Женеві свідчать про те, що лише за двома показниками (охоплення доуніверситетською освітою і якість природничо-математичної освіти) у 2010 – 2012 роках зафіксовано незначний прогрес української освіти. За іншими ж сімома важливими показниками (ефективність вищої освіти і тренінгів; якість початкової освіти; охоплення базовою середньою освітою; якість освітньої системи; підключення шкіл до Інтернету; якість управління (менеджменту) школами тощо) українська освіта за 2010 – 2012 рр. порівняно з показниками 2008 – 2009 рр. сумарно втратила 59 позицій [23].

На наш погляд, з метою подальшого нарощування в Україні людського потенціалу в аспекті розвитку освітньої сфери доцільним є використання позитивного досвіду деяких держав.

Проведене дослідження [3, 14, 22] показало, що розвинуті країни дуже високо оцінюють роль освіти в аспекті економічного зростання. Так, навіть незважа-

Таблиця 1

Забезпечення якісною освітою впродовж життя [16]

2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2013*	2015*
Чистий показник охоплення освітою у дошкільних навчальних закладах дітей 3 – 5 років, які проживають у міських поселеннях, %												
–	79,5	82,6	85,8	86,9	87,2	87,3	88,0	89	87,5	91	93	95
Чистий показник охоплення освітою у дошкільних навчальних закладах дітей 3 – 5 років, які проживають у сільській місцевості, %												
–	27,5	29,9	33,2	38,0	41,7	44,9	47,6	50	49,7	52	55	60
Чистий показник охоплення дітей повною загальною середньою освітою, %**												
98,1	–	97,8	99,1	99,3	99,4	99,5	99,7	99,7	97,3	99,8	99,8	99,9
Чистий показник охоплення вищою освітою осіб віком від 17 до 22 років, %												
32,5	–	35,0	32,7	41,8	44,1	45,4	46,3	48,0	47,0	52,0	54,0	56,0
Сукупний валовий показник кількості працівників, які пройшли перепідготовку та підвищили свою кваліфікацію, тис. осіб***												
158	–	167	188	193	193	197	293	294	249,4	297	310	320
Кількість загальноосвітніх навчальних закладів, які мають підключення до Інтернету, %												
–	–	–	–	–	–	–	42	43	57	55	75	90

* Прогнозні дані.

** Питома вага випускників 9-х класів, які продовжують навчання для здобуття повної загальної середньої освіти (у 10-х класах шкіл, на I курсах ПТНЗ, I курсах ВНЗ).

*** Дані МОН згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 09.07.2008 № 633, 05.06.2009 № 563, 14.07.2010 № 580.

ючи на деструктивні наслідки глобальної фінансово-економічної кризи, у національних бюджетах західноєвропейських країн передбачено вагомні видатки на освіту. Зокрема, у Франції національний уряд задекларував суттєве збільшення державних видатків у цій сфері (у 2011 р. на 4,7 млрд євро). Спрямовувати ці кошти заплановано на дослідження, забезпечення університетських реформ, соціальний захист студентів і кар'єрну підтримку професорсько-викладацького корпусу. Подібні ініціативи знайшли відображення і в Німеччині, де федеральний уряд задекларував збільшити державні інвестиції в освіту та дослідження на 2,7 млрд євро протягом 2010 – 2015 рр. Відзначимо, що у ФРН витрати на освіту в 2 рази перевищують витрати на військові потреби, а всі вкладення у розвиток людини перебільшують військові витрати у 15 – 20 разів.

На початку кризи університетський сектор Норвегії, Нідерландів, Данії, Польщі, Франції, Фінляндії, Швейцарії, Швеції отримав значні фінансові дотації від національних урядів у рамках державних програм фіскальних стимулів, при цьому цільові державні фонди не обмежувалися.

Цікавим, на нашу думку, є досвід Німеччини у підготовці фахівців і розвитку людського потенціалу завдяки взаємодії та співпраці ВНЗ і приватних підприємств при сприянні держави. Прикладом може стати створений у Німеччині центр професійної освіти концерну «Сименс», випускники якого після закінчення навчального закладу та маючи значний практичний досвід, можуть оперативного вливатися у виробничий процес та збільшувати його ефективність.

У Китаї людський розвиток здійснюється завдяки:

- ✦ популяризації початкової освіти;
- ✦ збільшенню терміну професійно-технічного навчання;
- ✦ розвитку мережної освіти й програм заочної освіти.

За останній рік уряд Китаю втричі збільшив суму видатків на освіту. До 2020 р. планується збільшити фінансування науки у чотири рази і досягти рівня США.

Відзначимо, що такі реформи вже сьогодні дозволяють Китаю досягти значних результатів на шляху до формування:

- ✦ суспільства, що характеризується системним навчанням упродовж життя;
- ✦ єдиного національного ринку праці із гнучким і вільним вибором, вільним пересуванням і відкритою конкуренцією;
- ✦ системи повного використання стратегічних переваг людських ресурсів, переводячи їх у ресурси економічного зростання й добробуту.

Також багато зусиль на розвиток науки витрачає уряд Південної Кореї. На сучасному етапі у країні діють 408 вищих навчальних закладів і коледжів, у яких навчаються 3,5 млн студентів (з них 32% одержують інженерну освіту). Обсяг витрат на НИОКР складає до 3,5% ВВП. При цьому державні навчальні заклади у Південній Кореї податків не платять, а недержавні – не платять податки в частині реінвестицій в освітній процес.

Проблеми у системі освіти, методи їх подолання та ефективність цих методів в окремих країнах світу наведено в *табл. 2*.

Таблиця 2

Проблеми у системі освіти, методи їх подолання та ефективність цих методів в окремих країнах світу *

Країна	Прояв проблеми	Методи подолання	Ефективність методів
1	2	3	4
США	1. Постійно зростаючі ціни на освіту	1. Формування культури освіти в країні, зустрічі президента із кращими студентами й викладачами, популяризація американської системи освіти. 2. Оцінка успішності навчальних програм у підготовці фахівців. Періодичні дослідження професійної кар'єри випускників (чи був отриманий у коледжі досвід достатній для оволодіння професією). Використання результатів для оцінки й коректування програм	Витрати на одержання освіти сприймаються населенням як вигідні інвестиції. Інвестування у вищу освіту окупаються. Ті, хто одержав диплом, заробляють, як правило, в 4 рази більше, ніж ті, у кого його немає
	2. Здійснення контролю за процесом відтворення людських ресурсів завдяки великій залежності економіки країни від нагромадження людського капіталу та характеру його використання	1. Фінансування освіти, медичного страхування. 2. Залучення до інвестування в людський капітал населення й приватного бізнесу	Закріплення й розвиток досягнутих переваг, створення сприятливих умов для підтримки й нагромадження людського капіталу
Німеччина	1. Проблема стимулювання вкладення інвестицій приватного бізнесу у людський капітал	1. Програми спільної підготовки фахівців ВНЗ і компаніями (взаємодія на етапі організації навчального процесу)	Продуктивна підготовка фахівців до практичної діяльності, навчання майбутніх кадрів відповідно до вимог підприємств

1	2	3	4
Німеччина	2. Активний розвиток галузі дослідно-конструкторських розробок для машино- і автобудівельної промисловості, від яких залежить конкурентоспроможність країни	1. Професіоналізація освіти; скорочення спеціальностей у рамках багатопрофільного навчання	Навчання фахівців з метою забезпечення розвитку галузей промисловості, від яких залежить добробут країни. Одержання освіти, що відповідає вимогам економіки
Японія	1. Постійне старіння знань внаслідок швидкого розвитку нових технологій. Потреба перепідготовки кадрів	1. Постійне підвищення кваліфікації працівників. Інвестування перепідготовки працівників кожні 1 – 1,5 рока	Витрати на перенавчання старих працівників обходяться набагато дешевше, ніж прийом і навчання нових
	2. Скорочення робочого часу та збільшення відпусток привели до застою в економічному розвитку	1. Збільшення робочого часу. 2. Збільшення народжуваності. 3. Дозвіл на імміграцію	Активна політика з реалізації цих методів поки не ведеться
Китай	1. Дуже невеликий відсоток управлінських ресурсів при великому обсязі дешевої робочої сили. 2. Відставання в галузі знань і нових технологій	1. Популяризація початкової освіти. 2. Продовження професійно-технічного навчання. 3. Розвиток мережної освіти, програм заочної освіти	Поступове нарощування людського капіталу, що сприяє економічному розвитку країни
Південна Корея	1. Зайняття країною лідируючих позицій щодо розвитку науки і техніки, за рахунок якої розвивається економіка	1. Значні інвестиції в передові галузі науки і техніки. 2. Великі вкладення у формування підприємницької культури. 3. Звільнення освітніх установ від податків	Високий культурний і освітній рівень розвитку країни

* Складено автором за джерелами [2, 11, 12, 18].

Третій блок соціально-економічної статистики щодо людського розвитку – очікувана тривалість життя.

Відповідно до прогнозу Організації Об'єднаних Націй (ООН) [19], очікувана тривалість життя по світу у 2005 – 2011 рр. складала 67,2 років – 65,0 років для чоловіків та 69,5 рока для жінок (згідно з версією ЦРУ, цей показник дорівнював в цей період 66,57, 64,52 та 68,76 років відповідно). При цьому, максимальною тривалістю життя характеризувалися: Японія (82,6 рока), Гонконг (82,2 рока), Швейцарія (82,1 рока), Ізраїль (82,6 рока) та Ісландія (81,8 рока). У Німеччині цей показник складав 79,4 рока, у США – 78,3 рока, у Польщі – 75,6 рока, у Китаї – 73,0 рока, в Росії – 70,3 рока, в Україні – 68,5 рока (62,1 рока для чоловіків та 73,8 рока для жінок).

Відзначимо, що на сучасному етапі наша держава займає сьоме місце у світі за швидкістю зменшення населення, шосте місце у світі за смертністю на 1 тисячу населення і перше місце – за темпами вимирання населення.

Певні кроки на шляху до подолання зазначеної негативної динаміки вже зроблено. Так, 31 серпня 2010 року підписано Меморандум про взаєморозуміння та співпрацю з Міжнародним Благодійним Фондом «Міжнародний Альянс ВІА/СНІД в Україні». Також проведено низку всеукраїнських заходів, зокрема, акцію «ВІА стосується кожного», круглого столу «Молодь за здоровий спосіб життя», трансляцію відеороликів з питань толерантного ставлення до інфікованих дітей на тему «Любов і порозуміння», інформаційно-просвітницькі акції в областях та інші профілактичні заходи. Остан-

німи роками значно покращено якість лабораторної діагностики туберкульозу, що підвищило кількість підтверджених лабораторно випадків туберкульозу.

Разом із тим, ситуація, що склалася в національній системі охорони здоров'я на сучасному етапі, свідчить про недостатню ефективність здійснених заходів, незначний вплив інформаційно-освітніх програм і доцільність їх подальшого розвитку. Низьким є рівень фінансування заходів державних програм розвитку галузі охорони здоров'я. Дослідження показало, що у деяких розвинених країнах бюджетні витрати на охорону здоров'я складають 10% ВВП (США, Швейцарія, Німеччина і Канада). Разом із тим, жодна з розвинених країн світу не витрачає на потреби охорони здоров'я менше 5% ВВП – рекомендований Всесвітньою організацією охорони здоров'я рівень видатків на охорону здоров'я.

Незважаючи на те, що Україна займає перше місце в Європі і Центральній Азії та друге місце у Європі за рівнем захворюваності на туберкульоз, у нашій державі з бюджету на зазначену сферу виділяється близько 3% ВВП.

Аналіз досвіду вдосконалювання державного управління розвитком охорони здоров'я в розвинутих країнах [1, 2, 9, 11, 12, 18, 25] показав, що одним із найбільш прогресивних у світі є досвід Франції. Уряд цієї країни поєднує заходи щодо реорганізації системи управління охороною здоров'я, а також міри, спрямовані на економію коштів та їх більш раціональне використання. Сутність ключових заходів зводиться до такого:

1. Визнано доцільним проведення парламентських дебатів по напрямках розвитку охорони здоров'я й визначення першочергових завдань кожні п'ять років.

2. Важливим напрямком реформ є розвиток профілактичної складової системи охорони здоров'я. Підхід, заснований на пріоритетності боротьби з окремими хворобами, визнаний помилковим – сформований дисбаланс обумовлює неадекватно високий рівень передчасної смертності.

3. Серед заходів фіскального характеру передбачається збільшення податків на тютюн, рекламу медичної продукції і демпінгові продажі фармацевтичних компаній.

4. Значним нововведенням має стати персональна медична карта пацієнта, якою буде володіти кожний житель країни. Вона буде містити в електронному вигляді інформацію про всі результати обстеження і лікування хворого. Це, як вважають її розробники, суттєво поліпшить обмін інформацією між лікарями і забезпечить економію за рахунок виключення непотрібних повторних призначень [9, 18].

Організація охорони здоров'я в Німеччині також як базову використовує систему обов'язкового медичного страхування. При цьому основна увага приділена таким аспектам:

1. У кожному регіоні розробляються плани розвитку лікарняної мережі – стратегічний (на кілька років) і щорічний. Вони засновані на оцінці потреб населення та визначенні потужності лікарень, необхідних для його задоволення. Крім того, органи управління охороною здоров'я дають санкції на інвестиції, включаючи будівництво нових установ і закупівлю дорогої медичної техніки.

2. У секторі лікарняної допомоги діють тверді правила договірних відносин, установлені Німецьким соціальним кодексом. Договори на надання медичної допомоги (в обов'язковому порядку) заключають тільки з лікарнями, що беруть участь у програмах забезпечення якості. Для полегшення вибору показників якості та проведення моніторингу за їхнім виконанням федеральним і регіональними органами державного управління було розроблено спеціальну програму.

3. Важливим елементом системи охорони здоров'я є сукупність фінансованих (на рівні земель) програм щодо надання медичної допомоги особам, доходи яких не дозволяють їм брати участь у схемах обов'язкового медичного страхування.

4. При обов'язковому страхуванні всі члени родини застрахованого є спільно застрахованими без внесення додаткових внесків у випадку, якщо дохід кожного не перевищує певного мінімуму (322 євро).

5. Кожний практикуючий лікар зобов'язаний застрахувати свою професійну відповідальність. При такій умові постраждала сторона має всі шанси одержати компенсацію, що виплачується не з особистих засобів лікаря, а страховою компанією лікаря, що зробив помилку [1, 2, 25].

Поряд зі специфічними характеристиками організації охорони здоров'я в різних країнах опрацювання джерел літератури за темою дослідження [2, 9, 11, 12, 25] дозволило виділити окремі загальні риси, що є власти-

вими для ряду держав, відбивають інновації та апробовані в практиці останніх десятиліть.

1. Розробка та реалізація національних програм розвитку охорони здоров'я, що передбачають обов'язкове охоплення всього населення та надання допомоги (незалежно від рівня доходів і соціального стану громадян) на основі широкої солідарності різних соціально-економічних груп населення, а також суспільного характеру фінансування охорони здоров'я та ринкових відносин на стадії використання ресурсів.

2. Складовою частиною реформ у багатьох країнах є розвиток регульованої конкуренції. Останніми роками її принципи почали реалізовуватися у Великобританії, Нідерландах, Ізраїлі, США, Франції, Бельгії, Німеччині, Угорщині, Чехії, Словаччині та інших країн. При цьому важливим представляється розвиток конкуренції як між медичними установами, так і між страховиками.

3. З метою стримування політики «зняття вершків» страховиками активізується роль держави у визначенні «правил гри» (Нідерланди, Німеччина, Бельгія). Пропонується під контролем держави збирати всі внески та платежі в єдиний національний фонд, з якого страховики будуть отримувати кошти залежно від кількості і якості застрахованих.

Конкуренція між медичними установами також не може бути абсолютно вільною, тому що пацієнти не мають достатніх знань про те, де, коли і яку медичну допомогу їм необхідно одержати (Великобританія, Франція, Швеція, Данія).

4. В організації оплати медичної допомоги значне поширення одержав метод глобального бюджету (особливо відносно фінансування лікарень). Його суть полягає у тому, що загальні витрати є фіксованими і заздалегідь відомі лікарні і платникові (наприклад, страховикові).

У Канаді цей метод почав використовуватися після того, як була децентралізована система фінансування охорони здоров'я. У Франції та Німеччині глобальний бюджет став використовуватися замість оплати за ліжко-день. Бельгія впровадила іншу, найбільш популярну схему оплати роботи лікарень – систему діагностично зв'язаних груп. Ця система активно застосовується в США, Австралії, Новій Зеландії, Ірландії та в інших країнах.

5. Починаючи з 80-х рр. ХХ століття, у державній системі охорони здоров'я ряду країн апробовані дві моделі, що одержали назви «автономні» і «корпоративні» медичні установи (по термінології Всесвітнього банку). Власником і засновником таких установ була і залишається держава, яка фінансує їх і визначає мету, завдання і основні напрямки діяльності, контролює їхню роботу і дотримання встановлених стандартів і норм, у тому числі щодо набору та рівня кваліфікації персоналу і режиму праці. Зберігається підзвітність таких служб органам охорони здоров'я.

У бюджеті приватних медичних установ немає поділу по кошторисах. Вони мають право самостійно приймати рішення щодо своєї повсякденної діяльності, залишати у своєму розпорядженні і переносити на наступний рік невитрачені бюджетні кошти, а також залучати додаткові ресурси і надавати допомогу

пацієнтам на платній основі, залишаючи прибуток для задоволення власних потреб.

Ще одним показником, який, на наш погляд, має вирішальне значення для свободи та людського розвитку, є *гендерна рівність*.

Згідно з Доповіддю про людський розвиток 2011 року [10], в Україні цей показник є досі низьким і дорівнює 3,35% – 57 місце серед 187 країн світу. Найбільш близьке значенню до нашої країни мають Казахстан (3,34%) і Куба (3,37%). Першу сходинку у рейтингу посіла Швеція (0,49%), другу – Нідерланди (0,52%), а третю – Данія із значенням 0,60% (табл. 3).

Таблиця 3

Індекс гендерної нерівності в окремих країнах світу у 2011 р. *

Країна	Індекс гендерної нерівності	
	Рейтинг	Значення, %
Швеція	1	0,49
Нідерланди	2	0,52
Данія	3	0,60
Швейцарія	4	0,67
Фінляндія	5	0,75
Норвегія	6	0,75
Німеччина	7	0,85
Сінгапур	8	0,86
Ісландія	9	0,99
Франція	10	1,06
Польща	25	1,64
Казахстан	56	3,34
Україна	57	3,35
Куба	58	3,37
Російська Федерація	59	3,38

* Складено автором за джерелом [10].

Дослідження [10, с. 60] показало, що економічні можливості жінок і перспективи поширення їхніх прав залишаються значно обмеженими. Доступ до репродуктивної охорони здоров'я в більшості регіонів поліпшується, але повільними темпами. В Україні Індекс материнської смертності у 2008 р. дорівнював 26%, коефіцієнт народжуваності у підлітків складає 30,8% (середньорічне значення для періоду 2010 – 2015 рр.).

Динаміка показників поліпшення здоров'я матерів у нашій державі дозволяє говорити про її позитивний

характер. Так, за період 2000 – 2011 рр. значно скоротилася частота реєстрації абортів серед жінок фертильного віку (15 – 49 років) і зросла частота пологів на жіночє населення відповідного віку (табл. 4). Також спостерігається зниження кількості вагітностей серед підлітків. Значно скоротився відсоток небажаної вагітності за рахунок покращення діяльності служб планування сім'ї.

Разом з тим, захист прав жінок має вирішальне значення як у вирішенні демографічних проблем, так і у поліпшенні екологічного становища у державі. Дуже цікавими, на нашу думку, є висновки, до яких прийшли зарубіжні дослідники в контексті гендерного нерівності [10, с. 65]. Їх сутність полягає у такому:

1. Дослідження, проведене в 25 розвинених країнах і 25 країнах, що розвиваються, показує, що у державах, де рівень парламентської представленості жінок є більш високим, частіше створюються природоохоронні зони.

2. Відповідно до дослідження, що охопили 130 країн світу (у яких проживає 92% усього населення планети), держави з найбільшою представленістю жінок у парламенті частіше ратифікують міжнародні екологічні угоди.

3. Зі 49 країн, що скоротили викиди оксиду вуглецю за період між 1990 – 2007 рр., 14 мали дуже високий ІЛР і 10 з них, у свою чергу, мали більш високий (за середній) рівень представленості жінок у парламенті.

4. Аналіз, проведений у 61 країні за період між 1990 і 2005 рр., показав, що кількість жіночих і екологічних неурядових організацій на душу населення негативно корелює зі збедіщенням.

Втім, жінки у національних парламентах представлені поки що недостатньо: у середньому вони займають тільки 19% депутатських місць та їм належать лише 18% міністерських постів в урядах. В українському парламенті в 2011 р. було лише 8% жінок. Відзначимо, що у США цей показник складає 16,8%, у Німеччині – 31,7%, у Фінляндії – 42,5%, у Швеції – 45,0%.

Факти дозволяють стверджувати, що розширення гендерних прав і екологічна поінформованість зв'язані один з одним. Дані по штатах у США переконують у тому, що чим більше нерівність у сфері влади (вимірювана низькою участю виборців і відвідуваністю навчальних закладів, слабкою бюджетною політикою), тим слабкішою є політика в галузі навколишнього середовища і сильнішою є екологічна деградація.

Порівняльні дані по 180 країнах підтверджують, що такі змінні показники, як грамотність, політичні права і цивільна воля, подолання гендерної нерівності та збільшення частки жінок у парламенті мають вирішальне зна-

Таблиця 4

Поліпшення здоров'я матерів [16]

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2013*	2015*
Рівень материнської смертності, кількість материнських смертей у на 100 тис. народжених живими													
24,7	23,9	21,8	17,4	13,1	17,6	15,2	20,7	15,5	25,8	23,5	14,5	14,0	13,0
Рівень абортів, кількість абортів на 1000 жінок фертильного віку													
34,1	29,4	27,6	25,3	23,2	21,3	18,7	18,5	18,1	16,4	15,1	17,5	16,4	15,1

* Прогнозні дані.

чення у контексті підвищення якості навколишнього середовища в усіх державах світу та в Україні зокрема.

Таким чином, дослідження досвіду окремих країн у вирішенні проблем людського розвитку [4, 13, 21, 24] показало, що в контексті економічного зростання вирішальну роль на сучасному етапі відіграє формування у державі концепції багатофакторного управління людським капіталом, при якому людський ресурс розглядається як соціальна цінність суспільства в цілому, як вирішальний ресурс економічного зростання.

Досвід розвинених країн свідчить про те, що сучасна концепція управління розвитком людського потенціалу має будуватися на таких основних принципах:

- ✦ стратегічного підходу до управління людським капіталом на основі динамічного людського розвитку;
- ✦ іноваційності, тобто на визнанні іноваційної якості людського потенціалу;
- ✦ інвестиційності, що полягає в розумінні економічної віддачі від капіталовкладень у людський розвиток;
- ✦ якості трудового життя, що передбачає: збагачення змісту праці, розширення професійних функцій, підвищення рівню професіоналізму і конкурентоспроможності зайнятих;
- ✦ розвитку, який передбачає створення умов для безперервного навчання і розвитку трудового потенціалу на основі розкриття інтелектуальних, творчих і підприємницьких здібностей громадян завдяки зростанню компетенції та підвищенню мотивації як для досягнення загальнодержавних цілей, так і для задоволення особистих потреб;
- ✦ професіоналізації управління, що ґрунтується на необхідності розвитку спеціальних служб з управління людським розвитком у країні, а також на підвищенні організаційного статусу та рівня професіональної компетентності спеціалістів (цих служб), які здатні виконувати складні аналітичні, управлінські, соціальні, освітні функції;
- ✦ визнанні людського розвитку як одного з пріоритетних чинників зміцнення конкурентоспроможності і соціально-економічного розвитку держави.

У межах викладених вище принципів доцільним, на наш погляд, буде впровадження в Україні таких інституційних і програмних заходів щодо людського розвитку:

1. Привести рівень фінансування людського розвитку (витрати на освіту та охорону здоров'я) до рівня групи країн з високим рівнем розвитку людського потенціалу.

2. Підвищити освітній рівень громадян завдяки:

- ✦ фінансуванню дошкільної підготовки (за період 1995 – 2010 рр. показник охоплення українських дітей дошкільною освітою збільшився з 44 до 56%, проте, у Швейцарії він дорівнює 98%);
- ✦ підвищенню рівня заробітних плат працівників освітньої сфери (у грудні 2011 р. заробітна плата працівника сфери освіти була на 552 грн

менше за рівень середньої заробітної плати по Україні та складала 2081 грн);

- ✦ підвищенню фінансування науки та освіти (відповідно до чинного законодавства України, кошти на розвиток освіти мають складати 10% ВВП, науково-технічної діяльності – 1,7%, проте в бюджеті на 2009 р. на цю сферу було закладено 6% і 0,5% відповідно);
- ✦ формуванню в державі культури безперервного навчання.

3. Сформуванню сегменту трудових ресурсів, здатний забезпечити високий рівень інноваційного розвитку країни.

4. Подолати високий рівень безробіття, зберегти та підвищити рівень кваліфікації працівників завдяки:

- ✦ розробці цільової програми стимулювання самозайнятості;
- ✦ впровадженню заходів моніторингу ринку та приведенню у відповідність кваліфікаційного рівня випускників потребам роботодавців;
- ✦ забезпеченню збалансованого розвитку базових галузей і необхідних трудових ресурсів відповідно до реальних потреб економіки;
- ✦ забезпеченню економічно обґрунтованого розподілу результатів праці та підвищенню загального рівня оплати праці;
- ✦ забезпеченню юридичного захисту прав працівників на своєчасне отримання заробітної плати;
- ✦ подоланню диспропорцій у галузевих рівнях оплати праці, які викликані не стільки продуктивністю праці та її матеріалоемністю, скільки встановленими стандартами розподілу результатів праці;
- ✦ формуванню національної свідомості і зацікавленості працівників у підвищенні результатів своєї праці.

5. Підвищити підприємницьку активність, сформувати підприємницьку культуру в суспільстві завдяки впровадженню таких заходів:

- ✦ розвитку інфраструктури підтримки підприємництва;
- ✦ підвищенню ефективності ведення регіональної політики, спрямованої на розвиток малого та середнього підприємництва;
- ✦ вдосконалюванню системи ліцензування;
- ✦ спрощенню дозвільної системи;
- ✦ формуванню дієвої системи експортної підтримки малого та середнього підприємництва;
- ✦ збільшенню базових податкових періодів до одного разу на рік;
- ✦ наданню консалтингової та технічної допомоги суб'єктам підприємницької діяльності;
- ✦ подальшому вдосконаленню правового середовища.

6. У загальнонаціональній і регіональній програмах охорони здоров'я передбачити заходи щодо вирішення питання покращення репродуктивного здоров'я населення, підвищення рухової активності населення та боротьби з курінням, розвитку системи підготовки кваліфікованих фахівців з питань здорового харчування та фізичної активності.

7. Унормувати питання благодійної діяльності у сфері фінансування соціальних програм з метою стимулювання інвестицій у людський розвиток. При цьому доцільно враховувати досвід європейських країн, у яких близько третини соціальних програм фінансується приватними добродійними фондами, що акумулюють значні кошти меценатів. Благодійні фонди виділяють кошти на фінансування соціальних програм і проектів, частково беручи на себе виконання функцій державних органів: надання допомоги інвалідам і малозабезпеченим, роботу з дітьми і молоддю, освіту громадян тощо. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Андропов В. В.** Медицинское страхование в Германии / В. В. Андропов // Проблемы управления здравоохранением. – 2005. – № 4. – С. 16 – 21.
2. **Антропов В.** Здравоохранение в Германии: исцеление для всех / В. Андропов // Современная Европа. – 2006. – № 3. – С. 125 – 135.
3. **Баришников В. М.** Людський розвиток як сутність державної стратегії соціально-економічної політики (самоменеджмент в забезпеченні конкурентоздатності безробітних на сучасному ринку праці): навч. посіб. / В. М. Баришников. – К.: ІПК ДСЗУ, 2010. – 121 с.
4. **Безтелесна Л.** Людський розвиток: підходи до трактування суті та умов його забезпечення / Л. Безтелесна // Економіка України. – 2009. – № 7. – С. 4 – 12.
5. **Білик О.** Основні напрями збереження і розвитку національного людського капіталу за рахунок активізації трудової мобільності / О. Білик // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 1. – С. 43 – 46.
6. **Грішнова О.** Економічна природа і значення категорії людський капітал / О. Грішнова, Л. Тартична // Україна: аспекти праці. – 2003. – № 7. – С. 33 – 37.
7. **Грішнова О. А.** Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О. А. Грішнова. – К.: Знання, 2001. – 254 с.
8. **Грішнова О. А.** Людський розвиток : навч. посіб. / О. А. Грішнова. – К.: КНЕУ, 2006. – 308 с.
9. **Грищенко Р. В.** О реформировании системы медицинского страхования во Франции / Р. В. Грищенко, Е. И. Сланных // Здравоохранение. – 2005. – № 10. – С. 41 – 45.
10. Доклад о развитии человека 2011. Устойчивое развитие и равенство возможностей: лучшее будущее для всех. / Пер. с англ.; ПРООН. – М.: Весь Мир, 2011. – 188 с.
11. **Комаров Ю. М.** Опыт зарубежного здравоохранения / Ю. М. Комаров // Вестник государственного социального страхования. – 2005. – № 1. – С. 65 – 75.
12. **Корвякова О. А.** Великобритания модернизирует здравоохранение / О. А. Комарова // Медицинский вестник. – 2006. – № 6. – С. 19 – 20.
13. **Лісогор Л. С.** Основні чинники забезпечення інноваційного людського розвитку НАТО / Л. С. Лісогор // Науковий вісник Полтавського ун-ту споживчої кооперації України: зб. наук. пр. – 2008. – № 2 (27). – Ч. 2. – С. 421 – 424.
14. **Мельник С. В.** Україна і світ: соціально-економічні зіставлення / С. В. Мельник, Н. С. Гаєвська, Ю. С. Сімакова. – Луганськ: ДУ НДІ СТВ, 2011. – 98 с.
15. Національна доповідь про людський розвиток, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.undp.org.ua/ua/publications>. – Заголовок з екрана.

16. Національна доповідь «Цілі Розвитку Тисячоліття. Україна – 2010» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.undp.org.ua/ua/media/e-library. – Заголовок з екрана.

17. **Олейник А. П.** Страны мира в цифрах, 2011 / А. П. Олейник [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.alleng.ru/d/geog/geo030.htm>. – Заголовок с экрана.

18. **Островская Е.** Реформирование социальной сферы во Франции / Е. Островская // Современная Европа. – 2006. – № 4. – С. 69 – 83.

19. Отчёт о глобальной конкурентоспособности. World Economic Forum, 2011. The Global Competitiveness Report 2011 – 2012 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://gtmarket.ru/organizations/world-economic-forum>. – Заголовок с экрана.

20. Поддержка бизнеса государством, стабильная экономическая и политическая система [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.preformation.ru/ru/why-singapore.html>. – Заголовок с экрана.

21. Розвиток людського потенціалу та його вплив на соціально-економічний розвиток України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/November/5.htm>. – Заголовок з екрана.

22. **Сацик В. І.** Якісне економічне зростання в Україні: сучасний стан і шляхи забезпечення / В. І. Сацик [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=485>. – Заголовок з екрана.

23. Стрімке падіння вгору або які насправді місця посідає українська освіта у світових рейтингах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icys.org.ua/reader.shtml?k=event&e=201205181000>. – Заголовок з екрана.

24. **Шевченко Л. С.** Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний аналіз : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Грищенко, Т. М. Камінська та ін.; за ред. Л. С. Шевченко. – Х.: Право, 2010. – 448 с.

25. **Шейман И. М.** Система стратегической закупки медицинской помощи: международный опыт и его значение для российского здравоохранения / И. М. Шейман // Здравоохранение. – 2006. – № 4. – С. 45 – 60.

REFERENCES

- Andropov, V. V. "Meditsinskoe strakhovanie v Germanii [Health Insurance in Germany]". *Problemy upravleniia zdavoookhraneniem*, no. 4 (2005): 16-21.
- Antropov, V. "Zdravoookhranenie v Germanii: isttselenie dlia vseh [Healthcare in Germany: Healing for all]". *Sovremennaiia Evropa*, no. 3 (2006): 125-135.
- Baryshnikov, V. M. *Liudskyy rozvytok iak sutnist derzhavnoi stratehii sotsialno-ekonomichnoi polityky (samomenedzhment v zabezpechenni konkurentozdatnosti bezrobitynykh na suchasnomu rynku pratsi* [Human development as the essence of the state of socio-economic policy (self-management in ensuring the competitiveness of unemployed in today's job market)]. Kyiv: IPK DSZU, 2010.
- Beztelesna, L. "Liudskyy rozvytok: pidkhody do traktuvania suti ta umov yoho zabezpechennia [Human development: approaches to the interpretation of the nature and conditions of his]". *Ekonomika Ukrainy*, no. 7 (2009): 4-12.
- Bilyk, O. "Osnovni napriamy zberezheniia i rozvytku natsionalnoho liudskoho kapitalu za rakhunok aktyvizatsii трудової мобільності [Main directions of preservation and development of national human capital due to increased labor mobility]". *Ukraina: aspekty pratsi*, no. 1 (2009): 43-46.

Hrishnova, O., and Tartychna, L. "Ekonomichna pryroda i znachennia katehorii liudskyy kapital [Economic nature and value of the human capital category]". *Ukraina: aspekty pratsi*, no. 7 (2003): 33-37.

Hrishnova, O. A. *Liudskyy kapital: formuvannia v systemi osvity i profesynoi pidhotovky* [Human capital: the formation of the system of education and training]. Kyiv: Znannia, 2001.

Hrishnova, O. A. *Liudskyy rozvytok* [Human Development]. Kyiv: KNEU, 2006.

Grishchenko, R. V., and Slastnykh, E. I. "O reformirovanii systemy meditsynskogo strakhovaniia vo Frantsii [On reforming the system of medical insurance association of France]". *Zdravookhranenie*, no. 10 (2005): 41-45.

Doklad o razvitii cheloveka 2011 [The Human Development Report 2011]. In *Ustoychivoe razvitie i ravenstvo vozmozhnostey: luchshee budushchee dlia vsekh*. Moscow: Ves Mir, 2011.

Komarov, Yu. M. "Opyt zarubezhnogo zdravookhraneniia [Experience of foreign health]". *Vestnik gosudarstvennogo sotsialnogo strakhovaniia*, no. 1 (2005): 65-75.

Komarova, O. A. "Velikobritaniia moderniziruet zdravookhranenie [UK health upgrades]". *Meditsynskiy vestnik*, no. 6 (2006): 19-20.

Lisohor, L. S. "Osnovni chynnyky zabezpechennia innovatsiynoho liudskoho rozvytku NATO [The main factors of human development innovation in NATO]". *Naukovyy visnyk Poltavskoho un-tu spozhyvchoi kooperatsii Ukrainy*, no. 2 (2008): 421-424.

Melnyk, S. V., Haievska, N. S., and Simakova, Yu. S. *Ukraina i svit: sotsialno-ekonomichni zistavleniia* [Ukraine and the World: Socio-economic comparison]. Lugansk: DU NDI STV, 2011.

"Natsionalna dopovid pro liudskyy rozvyto, 2011 [National Human Development Report, 2011]". <http://www.undp.org.ua/ua/publications>

"Natsionalna dopovid «Tsili Rozvytku Tysiacholittia. Ukraina – 2010» [National report "Millennium Development Goals. Ukraine-2010"]". www.undp.org.ua/ua/media/e-library

Oleynik, A. P. "Strany mira v tsifrakh, 2011 [Countries of the world in figures, 2011]". <http://www.alleng.ru/d/geog/geo030.htm>

Ostrovskaya, E. "Reformirovanie sotsialnoy sfery vo Frantsii [Reform of the social sphere in France]". *Sovremennaya Evropa*, no. 4 (2006): 69-83.

"Otchet o globalnoy konkurentosposobnosti. World Economic Forum, 2011 [The Global Competitiveness Report. World Economic Forum, 2011]". <http://gtmarket.ru/organizations/world-economic-forum>

"Podderzhka biznesa gosudarstvom, stabilnaya ekonomicheskaya i politicheskaya sistema [Business state support, a stable economic and political system]". <http://www.preformation.ru/ru/why-singapore.html>

"Rozvytok liudskoho potentsialu ta yoho vplyv na sotsialno-ekonomichnyy rozvytok Ukrainy [The development of human potential and its impact on socio-economic development of Ukraine]". <http://old.niss.gov.ua/Monitor/November/5.htm>

Satsyk, V. I. "Yakisne ekonomichne zrostannia v Ukraini: suchasnyy stan i shliakhy zabezpechennia [Strong economic growth in Ukraine: current status and ways to ensure]". <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=485>

"Strimke padinnia vhoru abo iaki naspravdi mistsia posidaie ukrainska osvita u svitovykh reytynhakh [The rapid fall up or who actually occupies space Ukrainian education in world rankings]". <http://www.icyc.org.ua/reader.shtml?k=event&e=201205181000>

Shevchenko, L. S., Hrytsenko, O. A., and Kaminska, T. M. *Bezpeka liudskoho rozvytku: ekonomiko-teoretychnyy analiz* [Safety of human development: economic-theoretical analysis]. Kharkiv: Pravo, 2010.

Sheyman, I. M. "Sistema strategicheskoy zakupki meditsynskoy pomoshchi: mezhdunarodnyy opyt i ego znachenie dlia rossiyskogo zdravookhraneniia [The system of strategic purchasing health care: international experience and its significance for the Russian health]". *Zdravookhranenie*, no. 4 (2006): 45-60.